

KAZALO

Mladost pod Povževko	6	Albin	121
Ciril	11	»Seno pod streho, mulc na plevnici«	123
Strmec nekoč in danes	13	Novi dom	124
Na cepljenje k Snežnikarju	17	Šola, cerkev in delo	129
Pozor, medved v kaverni!	19	Anka	133
Prvo sveto obhajilo	20	Zasnežen in mrzel Strmec	135
Birma	22	»Gluih štruklji« in jota	138
V prvi razred iz Strmca	25	Kršanski nauk	141
Po božično drevesce	28	Šolarji in pastirji	144
Mici	31	Preživetje v Strmcu	150
Od Peharja v Strmec	33	Razmišljam o lepih stvareh ...	153
Življenje tam gori	35	Jožica	155
Frizerija	39	Neljube bolezni in njihovo zdravljenje	159
Milka	41	Verska vzgoja	161
Naše korenine	43	Šolska učenost	167
Strmec	44	Oblačila in obutev	171
S trebuhom za kruhom	54	Prehrana	173
Albina	57	Splošna izobrazba	175
Tako je nemara bilo	59	Slovo	177
Sosedje Frlani	61	Skok za okroglih 50 let v leto 2023	179
Ko je smrt prišla na Goro	70	Viktor	183
Pastirji, dekle, hlapci, gostači	73	Prvi spomini na Strmec	185
Peharjevi	79	Začetek osnovne šole in osvajanje	
Naše stezice, poti in gazi	83	pastirskih veščin	189
Partizansčina	87	Pastirska leta na Vodica	197
Na svoje	90	Pašnja na Križni gori	209
Naporna pot do učenosti	94	Zaključek osnovne šole in priprave	
Adijo Gora in njeni pogumni prebivalci	102	na odraslost	215
Franc	105	Vnukinja	229
Otroci Petra Furlanovega	107	Drugačne počitnice	233
Mama in očka	111	Otrok s preveč bujno domišljijo	238
Šolska pot	114	Nevidne niti	240
Iz Gore na Col	118	Saša Dragoš: In besede, pripovedi,	
		zgodba so meso postale!	244

Posvečeno
stricu Ivanu (22. 10. 1944 †12. 1. 2011),
ki je v pričevanjih svojih bratov in sester znova oživel kot
hudomušni družinski duh, ter v trajen spomin
teti Milki (5. 10. 1940 †11. 3. 2023),
teti Mici (3. 10. 1938 †14. 7. 2023)
in stricu Albinu (10. 8. 1942 † 31. 3. 2025),
ki so svoje spomine z nami delili, a knjige žal niso dočakali.

MLADOST POD POVŽEVKO

Na robu Javornika, kjer se pobočje strmo spušča proti Črnemu Vrhu, stoji kamnita hiša s številko Strmec 6. Postavljena je na čistini, ki se v dolžini ene večje njive za silo poravna. V njej so od leta 1950 do 1985 živeli Hladnikovi. Enajst otrok je tam odraslo v razmerah, ki si jih dandanes težko zamišljamo. Divjo lepoto kraja, kjer še stoji njihova domačija, so uzrli kasneje, pravijo. Ko ni bilo več treba vsak dan *h nogam*¹ v vaško šolo, ob nedeljah pa v cerkev.

Najhuje je bilo pozimi, ko je bilo treba gaziti. Obleka in obutev sta bili slabi. Še posebej dekleta je kar naprej zeblo, saj so gazile v krilih in nerodnih visokih nogavicah. Pa ne zaradi kakšne mladostniške modne muhe. Spodobnost je bila glavna zapoved in hlače so bile nespodobne, je ponavljal župnik na prižnici. Mama pa za njim.

Ne samo otroštvo, tudi starševstvo je bilo v teh odmaknjenih krajih, kjer je bila dragocena vsaka flika rodovitne zemlje in je krava – *kravčka* predstavljala preživetje,

težka življenjska naloga.

Otroci so mamu Ano večkrat slišali vzdihovati:

»Ma de bi bla naša hiša vsej pr Zakabil!«

Od Zakabile do Črnega Vrha nad Idrijo se namreč hodi pol ure. Od prepisne kotanje pod Povževko, kjer Hladnikova hiša še danes stoji, pa je treba premagati še vsaj sto metrov višinske razlike.

Zakabilo boste našli, če se boste po cesti iz Cola do Črnega Vrha, še preden se spustite po ovinkih navzdol, ustavili ob italijanskih kavernah.

Območje Črnega Vrha značilno zaznamujejo vojaške obrambne utrdbe iz časa po prvi svetovni vojni. Takrat so ga namreč zasedali Italijani, ki so kljub porazu v veliki vojni uspeli v Londonu leta 1915 »pod mizo« pridobiti nova ozemlja. Tako so že prve dni po padcu Avstro-Ogrske vkorakali tudi v Črni Vrh. Z gradnjo jarkov in strojničnih gnezd so že takoj začeli propagirati svojo moč in nepremagljivost. Kasneje so zgradili

¹ h nogam: peš

še številna obzidja, bunkerje, kaverne in kasarne. Obrambni objekti pri Zakabili so bili zgrajeni okrog leta 1935, poleg kaverne ob cesti pa tam najdemo še stražnico, višje ležeči bunker in nekaj podrtih objektov. Najverjetneje so objekti ob cesti služili kot kasarna in konjušnica. Tako poleg ljudskega izročila priča tudi samo ime Zakabila.

Kadar je Gorjane avtobus pustil na postaji pri Kampilju – kakšen kilometer naprej, se je šlo po navadi od kavern peš v Strmec. Hladnikovi so jih izkoristili za spravilo *rukzokov*² in premočenih čevljev, ki jih je bilo treba preobuti in zamenjati za bolj mestno opravo.

Zakabila in tudi Povževka sta izpadli iz standardizacije slovenskih zemljepisnih imen in ju ne boste našli na zemljevidu. Ju boste pa precej srečevali v vrsticah, ki sledijo in pripovedujejo o odraščanju na Gori. Povževki se danes reče Čelkov vrh in postaja vse bolj priljubljena pohodniška točka.

V pismu iz leta 1997 stric Ciril svoji sestri

takole romantično opisuje Povževko:

»Prva leta, ko sem prihajal iz Idrije, sem velikokrat prihajal na vrh prevračat kozolce in lovit svež zrak. Takrat je rudnik delal še s polno zmogljivostjo in razlika v čistosti zraka je bila očitna. Brez vetra pa tako Povževka nikoli ni bila. Tudi sedaj se vsaj enkrat na leto povzpnem gor – raje kot na Veliko peč. Če se le da sam, da se duša v miru napije lepote in spominov.«

Knjiga vključuje devet pričevanj od skupno enajstih otrok. Ivan Hladnik je bil ob nastajanju knjige že pokojen, M. H. pa pri obujanju spominov na odraščanje ni sodeloval. Spomini Hladnikovih otrok, Mici, Milke, Albina, Cirila, Albine, Viktorja, Anke, Franca in Jožice, so prežeti z nenehnim »romanjem« v Črni Vrh. Tam so v cerkvi dobili bržkone Vse, v šoli komaj zadosti, v trgovini pa eno *revšno*³, ki so jo potem na svojih hrbtih mukoma *trogali*⁴ gor, v Strmec. Po vseh pomembnejših opravkih so se morali odpraviti v Idrijo, Vipavo ali

2 rukzok: nahrbtnik

3 revšna: revščina

4 trogati: nesti

Ajdovščino. Kadar je bilo treba v bolnišnico, se je šlo v Ljubljano, nekdam tudi v Videm, Staro Gorico in kasneje v Šempeter pri Gorici. Najstarejša teta je povedala, da je kar dobro prijela tudi domača medicina. Še posebej tisti lek, ki je velel gaziti po snegu in mrazu, preden bi lahko zdravniku pojamral, kje te boli. Tudi rojevalo se je doma brez pretiranega tarnanja. Samo enajsta po vrsti, najmlajša Jožica, je kot rojena Ljubljančanka napovedala čase, ki so po Gori kmalu pometli s porajanjem.

Danes je tam vse drugače. Veliko poti in senožeti je zaraščenih, bolj shojene pa so sledi pohodnikov, ki tod okoli iščejo svež zrak in gibanje v naravi. Marsikakšna domačija se je spremenila v vikend in krompirjeva njivica ob njem ne predstavlja več golega preživetja, temveč priboljšek iz naravne pridelave. Tudi zime v teh krajih izgubljajo svojo ostrino in tako količki za označevanje debeline snežne odeje večkrat kopni štrlijo v prezgodnjo pomlad.

Kamnite pleše na senožetih in veter, ki zavija okrog skrivenčenih bukovih debel, so zame kot skrivnosten genski zapis.

Čeprav obledel ali samo na videz izgubljen, oblikuje prihodnje rodove. Prepričana sem, da pripovedi moje matere, tet in stricev predstavljajo dragocen slovar mojega življenja, življenja mojih otrok in naprej njihovih otrok ...

S pripovedovanjem si človek že od pamtiveka razlaga, predstavlja in tudi bolje razumeva svoje bivanje in sobivanje na tem svetu. Vse človeško življenje je pravzaprav ujeto v zgodbe, ki jih poslušamo, v njih nastopamo, se jih spominjamo, interpretiramo in pripovedujemo.

In pripovedovanja je bilo v Strmcu obilo. V času mladosti enajstih otrok je bilo še kako živo. Škoda bi bilo, da bi ga čisto preglasila urbana virtualna sodobnost. Prav zato smo zbrali pripovedi o odraščanju, ki jih boste na naslednjih straneh spoznali izpod peresa pričevalcev samih. Zna biti, da se vam bo ob njih utrnila misel, da ste v pravljici, a vedite, da se je tako v resnici godilo Hladnikovim otrokom še nedolgo nazaj.

Natalija Šimunovič

Povževka, danes Čelkov vrh;
september 2023;
avtor fotografije:
Marko Kobal

V zemljo vkopana vojaška
utrdba, kaverna pri Zakabili
v Mrzlem Logu;
marec 2023;
avtor fotografije:
Viktor Hladnik

CIRIL

Ciril na Veliki peči,
v ozadju Črni Vrh;
2019;
avtorica fotografije:
Valerija Hladnik

STRMEC NEKOČ IN DANES

Strmec, majhen zaselek z enajstimi hišami, je razpotegnjen po robu črnovrške in colske planote. Je mejnik med občinama Idrija in Ajdovščina. Leži levo od ceste na prevalu pri kapelici med Črnim Vrhom in Colom. Povprečna nadmorska višina je 845 metrov. Najvišja točka je Čelkov vrh s svojimi 1106 metri višine, ki se dviguje tik nad Črnim Vrhom. Površina Strmca je 2,85 kvadratnega kilometra. Na samem robu sta dve veliki skalni gmoti, imenovani Mala in Velika peč. Prva je italijanski vojski predstavljala strateško točko za kontrolo glavne prometnice Godovič–Ajdovščina. V pečino so izklesali bunker, ki bi v vojnih razmerah s težko oborožitvijo zagotovo omogočal kontrolo prometnice, vseeno pa ni nikoli služil namenu, za katerega je bil zgrajen. Druga pečina, imenovana Velika peč, je lepo razgledišče in nudi obiskovalcu čudovit razgled daleč naokoli. Nekdaj je tu bilo tudi zaletišče za hrabre zmajarje, od katerega so ostale samo še sledi. Na visokem drogu plapola slovenska zastava, ki je izpostavljena težkim vremenskim razmeram.

Tam zraven stoji domačija Strmec 6, nekdanja last Petra Furlanovega. Zgrajena je bila po drugi svetovni vojni. Vse ostale hiše zaselka so starejše in se beležijo že od leta 1823 dalje. Ena od njih je že v ruševinah in za njo skoraj ni več sledi.

Kmetije so majhne in težavne za obdelavo. Zemlje je malo, pa še ta je slabo rodovitna. Sadjarstvo ni nikoli uspevalo niti po ukazu Marije

Terezije, ki je zahtevala vsaj hruške, tako imenovane tepke. Zime v Strmec namreč prihajajo zgodaj, pomladi pa pozno.

V zimskih dneh so se domačini ukvarjali z izdelavo suhe robe, nekateri so se spustili tudi v Vipavsko dolino, ker se že takoj po novem letu začnejo dela v vinogradih. Dostop do posameznih hiš v zaselku je bil otežen, saj so bile med seboj povezane le z ozkimi kolovoznimi potmi, ki pa jih je bilo v globokem snegu moč premagovati samo peš. Otroci so hodili v šolo iz nekaj hiš v Črni Vrh, iz drugih pa v Kanji Dol. Na obe strani je daleč. Ampak zadnjih štirideset let, ko so zime postale milejše in so se pojavili tudi traktorji, je težava nekoliko olajšana. Voda je bila vselej deževnica, elektrika pa je v zaselek prišla šele v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Mnogo prepozno! Seveda so morali domačini za ta napredek ogromno dela in denarja vložiti sami. Lahko bi dejali, da je elektro podjetje montiralo samo števec in pričelo s trženjem.

Planota se naprej širi proti višjemu Javorniku, ta pa čez Streliški vrh v pogorje Nanosa. Nad Strmcem se vedno spopadajo močni obmorski in kraški vetrovi s celinskimi iz notranjosti. Poletne nevihte in zimske padavine so obilne. Ob neurjih strele udarjajo vse povprek in tudi ponoči je včasih lahko svetlo kot podnevi. Na izpostavljenih točkah ni težko najti drevesa, ki je razpočeno po vsej dolžini. Moč strele je silovita. Spomnim se, da je dvakrat udarila tudi v našo hišo. Do požara ni prišlo, strah pa je bil neizmeren. Glede na vse okoliščine se vidi, da Strmec res ni kraj za šibke.

Prebivalci so se sčasoma počutili vse bolj pozabljeni in so postopoma odhajali s trebuhom za kruhom. Nekateri na delo v oddaljena podjetja in tovarne, mlajši v razne šole, vračanja pa ni bilo. Le še gospodarji so vztrajali na majhnih kmetijah in se ukvarjali z živinorejo, nekaj z gozdarstvom, kuhanjem oglja in drugimi opravili.

Takoj po drugi svetovni vojni je bil iz vseh hiš v rednem delovnem

razmerju samo Peter Furlanov. Najprej je bil še dve leti aktiviran kot vojak podoficir v vipavski vojaški garniziji. To mu ni preveč dišalo in je vseskozi prosil za odpustitev. Leta 1947 je bil končno uslišan. Vrnil se je k družini, ki je takrat stanovala v Kanjem Dolu pri ženinih starših. Zaposlil se je v idrijskem gozdarskem podjetju in težaško delo se je nadaljevalo. Družina se je večala, on pa je po mami podedoval majhno zemljišče za veliko skalno pečino, imenovano Velika peč, v velikosti okrog treh hektarov. Navkljub temu, da so mu bile znane težke okoliščine, se je odločil, da tam zgradi hišo. Čas in miselnost sta bila pač taka, da brez njive in krave ne bo šlo. Nekoč mi je neki star možak dejal, da so Petra med delom v gozdu vprašali, zakaj tako daleč gradi, svetovali so mu, naj pride vsaj bliže k cesti. Odgovoril jim je: »Veste, tam, kjer se ptiček izvali, najraje živi!« Odločitev je bila torej dokončna. S tem ni na velik napor in odrekanje obsodil samo sebe, ampak je morala sodelovati vsa družina, vsak po svojih močeh. Močnejši so vlačili kamenje skupaj, šibkejši nosili vodo, vsi pa smo se morali podrežati gradnji. Tudi sosedge so veliko pomagali s svojimi volovskimi vpregami in lesom. Leta 1950 se je družina preselila v še nedokončano stavbo. Dograjevala se je še veliko let za tem, dokler je bil kdo doma in sta starša še zmogla. Naj ob tej priliki omenim, da se številna družina niti ne spomni, da bi bili kdaj vsi hkrati doma. Ko so mlajši prihajali, so starejši že odhajali. V osmih letih zapored se je pet fantov zvrstilo pri služenju obvezne vojaščine.

Kaj pa se danes dogaja v Strmcu? Vse se počasi spreminja in to k sreči na bolje. Od vseh enajstih hiš se samo pri štirih še starejši lastniki simbolično ukvarjajo s kmetovanjem. Verjetno so zadnji. Vseh drugih sedem domov se je spremenilo v vikend hišice. Nekaj so jih pokupili tujci, k dvema se občasno vračajo odseljeni lastniki, v vseh pa se nekaj dogaja. Seveda sto let in več stare stavbe potrebujejo nenehno vzdrževanje in posodabljanje. S prihodom elektrike in izboljšanjem

dovoznih poti je mnogo lažje. Najmlajšo Petrovo hišo so vikendaši lepo prenovili in sigurno jim bo še dolgo vračala vloženi trud. Ta domek smo njeni prvi stanovalci velikokrat primerjali s ptičjim gnezdecem. Samo en rod je v njej zrastle, potem so ptički odleteli in ga dali življenja željnim in optimizma polnim prišlekom. Želimo jim, da bi v njem našli svoj mir in bi jim bivanje bilo polno srečnih trenutkov. Vse skupaj pa naj bo velik slavospev graditeljem in njeni prvi generaciji.

Hiša v Strmcu št. 6,
danes počitniška hišica;
fotografirano po letu 2000;
avtor fotografije:
Ciril Hladnik